

FIRKÁK IV.

Fiatal Római Koros Kutatók
IV. Konferenciakötete

Proceedings of the 4th Conference
for Young Researchers of Roman Age

DISSERTATIONES ARCHAEOLOGICAE
ex Instituto Archaeologico
Universitatis de Rolando Eötvös nominatae
Supplementum 1.

FIRKÁK IV.

Fiatal Római Koros Kutatók IV. Konferenciakötete

Proceedings of the Conference for Young Researchers
of Roman Age

Pécs, 26.11.2010 – 28.11.2010

Visegrád, 10.11.2011 – 11.11.2011

edited by

Dávid BARTUS and Katalin BORUZS

Budapest – Visegrád 2018

Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico
Universitatis de Rolando Eötvös nominatae
Supplementum 1.

Editors:
DÁVID BARTUS
KATALIN BORUZS

Available online at <http://dissarch.elte.hu>
Contact: dissarch@btk.elte.hu

ISSN 2064-4574

© Eötvös Loránd University, Institute of Archaeological Sciences

© King Mathias Museum, Visegrád

Budapest – Visegrád 2018

CONTENTS

Előszó – Foreword	7
Papers presented at the conferences	8
Krisztina HOPPÁL	11
<i>Minden út Kínába vezet? Avagy a Római Birodalommal kapcsolatba hozható régészeti leletek problematikája</i>	
Cecília GÁBLI	33
<i>Plinius a gemmákról</i>	
István Gergő FARKAS	55
<i>Nomen provinciae. A principátus kori Raetia-Vindelicia kérdéskör megoldása</i>	
Ildikó TALABÉR	81
<i>Római kori gyűrűk a Janus Pannonius Múzeum régészeti gyűjteményéből</i>	
Nándor AGÓCS – István Gergő FARKAS	113
<i>A fragmented plate with a Latin inscription from Bakonya (Baranya county, Hungary)</i>	
Anita POLGÁR-NYERGES	117
<i>New researches carried out in the Járdányi-Paulovics István Ruin Garden in Szombathely. The stone ornaments of the governor's palace from Savaria</i>	
Máté SZABÓ – Dávid BERKECZ – Gábor BERTÓK – Csilla GÁTI – László LENKEY – Ottó OELBERG – Mihály PETHE – Máté STIBRÁNYI – Vera SZABÓ	137
<i>Geophysical investigations of Roman rural sites in the vicinity of Pécs (Baranya County, Hungary)</i>	
Katalin OTTOMÁNYI	159
<i>Late Roman Grave Groups in the Páty Cemetery</i>	
Katalin BORUZS – Géza SZABÓ	197
<i>Late Roman Graves in Dombóvár</i>	

Márta DARÓCZI-SZABÓ – László BARTOSIEWICZ 243

Horse-dog burials from preventive excavations at Dombóvár TESCO

Péter GRÓF 257

Sándor Soproni, Researcher of the Roman era of Visegrád

Pál PATAY 265

Castra Bonaventura

Előszó – Foreword

Idén immár 12. alkalommal került megrendezésre a Fialat Római Koros Kutatók Konferenciája, de az elhangzott előadások írott (hagyományos, papír alapú) formában történő megjelenése még sok esetben várat magára. Az első, 2006-ban tartott konferencia óta, melynek előadásai könyv formában már 2007-ben megjelentek, az utóbbi időben az aktuális konferencia és a kéziratok nyomdába kerülése között igen hosszú idő telt el. Ez több szempontból is hátrányos: egyrészt elmarad az új kutatási eredmények közzététele, amik a technika gyors fejlődésének köszönhetően gyakran már 1–2 év távlatából is elavultnak, túlhaladottnak számítanak. Másrészt csökkenhet a publikálási kedv, ami a konferencián elhangzottak szűk körben maradását vonja maga után, esetleg színvonalcsökkenést is.

A 2006-ban indult kezdeményezés, miszerint a római korról foglalkozó, kezdő kutatóknak is szükségük van saját fórumra, bebizonyította, hogy életképes. Az elnöki tisztséget betöltő egyetemi oktatók, elismert szakemberek biztosítják a rendezvények színvonalát, a „fiatalok” gyakorlatot szereznek az előadások készítése és prezentálása valamint a publikálás terén is. Éppen ezért is kifogásolható, hogy az elhangzottak nem „napra készen” jelennek meg. Ezt a „hibát” igyekszünk most kiköszörölni: jelen kötet nyomdába kerülésével a FIROKONF-on elhangzottak 2012-ig terjedően (az I–VII. konferenciáig) nyomtatott verzióban is elérhetőek. Célunk kivitelezéséhez hozzájárultak azok a kutatók, akik ennyi év eltelte után is bíztak a pozitív végkifejletben és rendelkezésünkre bocsátották kézírataikat.

Reméljük, hogy a 2014 óta tartott konferenciák szervezői is optimistán állnak a manapság mostohagyerekként kezelt könyvkiadáshoz és minél hamarabb megtalálják a módját a publikációk megjelentetésének.

A FiRKÁK IV. kötete két rendezvény eddig nem publikált tanulmányait adja közre, emellett színesíti egy korábbi konferenciakötetből kimaradt kézirat, valamint Patay Pál Soproni Sándorra emlékező rövid írása, amivel Visegrád római korának jeles kutatója előtt szeretnénk tisztelegni.

Visegrád, 2018 áprilisában

Boruzs Katalin

Papers presented at the conferences

5th Conference for Young Researchers of Roman Age

26.11.2010–28.11.2010

Organizer: University of Pécs, Faculty of Humanities

Venue: Pécsi Kulturális Központ, Dominikánus Ház

HOPPÁL Krisztina: Minden út Kínába vezet? Avagy a Római Birodalommal kapcsolatba hozható régészeti leletek problematikája

GÁBLI Cecília: Plinius a gemmákról

TÓTH István Zsolt: Beszámoló a Pécs Janus Pannonius u. 10. (Rózsakert) területén végzett 2010. évi régészeti kutatásokról

BORHY László – SZÁMADÓ Emese – DÉVAI Kata – BÓZSA Anikó: Brigetio polgárvárosának II. számú temetője (Komárom, Mártírok útja, Lidl)

SZABÓ Ernő: A collegiumok temetkezési hozzájárulása Pannoniában

NAGY Levente: Római lelőhelyek védetté nyilvánítása 2001 és 2009 között

LASSÁNYI Gábor: Pannonia kifosztása

WILHELM Gábor – SÓSKÚTI Kornél: A Kiskundorozsma-Nagyszék lelőhelyen előkerült szarmata települések (2-5. század) római készítésű kerámiaanyaga

VÁMOS Péter: Észak-afrikai applikált díszű edények Aquincumban

H. HARSÁNYI Eszter: Fehér a feketén – avagy hogyan kerül az ige a pohárra?

SZABÓ Ádám: Silvanus a sötét Pan

BÍRÓ Szilvia: Földbe mélyített házak Pannoniában önálló településtípus vagy helyi jellegzetesség?

CSAPLÁROS Andrea – Neuhauser Tina: „Határok nélküli kultúra Noricum és Pannonia között”

CSIKI József Attila: Környe község topográfiája archív légifotók alapján

FEHÉR Bence: Germanus, Respectus, Adiutor és a többi

AGÓCS Nándor: Augustalis testületek a Duna-vidéki tartományokban

SZABÓ András: Auxiliaris centuriok és decuriok

FARKAS István Gergő: Újabb adatok a pannoniai auxiliaris csapatok titulaturájának vizsgálatához

VARGA Gábor: A Szentendrei-sziget római kori erődítetttsége

SZABÓ Máté – PÁNCZÉL Szilamér: Rómaiak a Székelyföldön

FAZEKAS Ferenc – SZABÓ Antal: Újabb régészeti kutatások Lussoniumban (2009-2010)

BARTUS Dávid: Bronzszobrok Brigetióból

JUHÁSZ Lajos: Egy újabb germán kisbronz Brigetioból

MERCZI Mónika: Újabb sírok a nyergesújfalui tábor késő római temetőjéből

HULLÁM Dénes: Római tárgyak a Kárpát-medencei Barbaricum északkeleti részéről

6th Conference for Young Researchers of Roman Age

10.11.2011–11.11.2011

Organizer: King Mathias Museum of Hungarian National Museum

Venue: Visegrád, Királyi Palota lovagterme

BUZÁS Gergely: Római kövek a középkorban

GRÓF Péter: A római limes visegrádi emlékei és a Dunai Limes – UNESCO Világörökség program

TÓTH János Attila: Rómaiak a Dunában

SZABÓ Antal – FAZEKAS Ferenc: A lussoniumi régészeti kutatások újabb eredményei (2011)

TOKAI Zita Mária: Kora császárkori temető Alsópáhok – Hévízdombon

MERCZI Mónika: Újabb késő római sírok az Esztergom-Kossuth Lajos utcai temetőből

OTTOMÁNYI Katalin: Késő római sírcsoportok Pátyon

LASSÁNYI Gábor: Temető a Duna partján - Kutatások az aquincumi polgárváros keleti nekropoliszában

KISS Péter – POLGÁR-NYERGES Anita: „A szombathelyi Járdányi Paulovics István Romkert újabb kutatásai”

HÓDI Attila: Adatok a savariai Isis-szentély építéstörténetéhez

BALÁZS Péter: A savariai Iseum kútja

SOSZTARITS Ottó – A savariai Iseum

TÍMÁR Lőrinc: Térszervezés a római lakóházépítészetben

HORTI Gábor: A Római Birodalom határvédelmének mélységi tagozódása, kérdések és problémák

SZABÓ Máté: Nem romboló régészeti módszerek alkalmazása a pannoniai villakutatásban

EKE István: Késő római villa Badacsonyan

PÁNCZÉL Szilamér: Üvegtárgyak tanúsága egy színházból

RUPNIK László: Sírköveken ábrázolt szerszámok Pannoniából

SÓSKUTI Kornél – WILHELM Gábor: Római leletanyag a Felgyő–Kettőshalmi-dűlőben feltárt szarmata településen

PROHÁSZKA Péter: A Vérteskethelyi 4. századi éremlelet: lehetőségek a rekonstrukcióra

TORBÁGYI Melinda: Pénzforgalmi kutatások a római kori Magyarországon

Castra Bonaventura

PÁL PATAY

„Sándor Soproni is indeed very fortunate!” – I heard this phrase from my colleagues frequently back in the day.

„Indeed he is”, - I answered them – „because he does not wait helplessly that fortune found him, but pursues it himself.”

The same had happened in the case of the Gombospuszta burgus as well.

After the site surveys of the Csörsz team (Éva Garam, Sándor Soproni and myself), the outlines of the earthwork system of the Hungarian Plain became known in quite detail by 1966, and at the spring of 1967, we were ready to visit its remaining problematic sites and sections. On a spring day, Soproni approached me with the information that the items No. 237/1875.1–3 in the inventory of the Museum, identifying three Roman brick fragments, are enlisted to have been found „around Hatvan, close to the river Zagyva, below the vineyards in the neighborhood of Pusztagombos”.

Roman bricks in the Barbaricum, 50 kilometres from the limes! He checked it on the map: Gombos is located exactly in the line of the two known sections (the Galgamácsa-Verseg and the one between Tarna and Laskó) of the Danube-Tisza Interfluve’s Csörsz ditch. There is no known ditch section at the 50 km wide area between the two known ones. Is it possible that the finds are related to the Csörsz ditch? We should examine the location where the bricks were found!

The site was not completely unknown for me. During my actual military service, we were drilling here in the August of 1936. At the time, Gombos was big a manorial farmland along the driveway between Hatvan and Lőrinc. I also knew that after 1945 it became a state farm. I liked the idea: we acquired a car from the Directorate of the Museum and hit the road on a beautiful spring day.

But where were the vineyards around Gombos in 1875? At the end of the 19th century, the vineyards must have perished after the great phylloxera louse. We were fortunate enough to find a sheet of the IIIrd military landsurveys, published in the 1870s, among the maps of the Archaeology Department. This map indicated the location of the vineyards at the site in question – so we had something to start the site survey with.

The map did not indicate vineyards between Gombos and the houses of Hatvan below the Strázsa hill, next to the driveway leading to Lőrinc, so we did not even stop there. We only stopped on the side of Gombos that was close to the powerhouse at Lőrinc. But we explored the site in vain, as even at those areas that had no vineyards according to the map, we have not found a thing. The inventory stated „close to the river Zagyva”; so we went to the fields at

the plains of the valley, located on the other side of the road, close to the Zagyva, but nothing! After rambling for about one and a half – two hours, declaring our efforts resultless, we settled in the car. Let's go home!

Yet, as we were approaching the houses at the outskirts of Hatvan, Soproni wanted to stop.

„Let's ask people living here, perhaps they know something.”

„What for?” I said. „This is Hatvan, not Gombos!”

But he insisted and stepped out of the car. Eventually, in the door of the first house, there was an elderly man standing. Soproni asked him if he knew a place around at the fields where spades and spuds would turn out stones or pieces of pottery from the soil? (The soil in this area is completely stoneless.)

The man reached his arm, pointing at a spot covered in sprit between his house and Gombos.

„We took this piece of land in lease before the war. In the spot with that small hump in the sowing, the plough turned out stones from the ground all the time.”

Hearing these words, I also jumped out of the car. As we were approaching the pointed spot in the sowing, Soproni suddenly stopped, reached to the ground and took something into his hand: it was a stamped Roman brick fragment!

How fortunate Soproni is, indeed!

He implemented the site into his work plan, and between 18–22 September, he excavated the foundations of the burgus that had once stood there.¹

However, Gombospusztá became an army base in the meantime. The find-spot was about 100 metres from the fences of the base. At the time, it was common knowledge that the Army did not like people roaming around military bases or carrying out work without their acknowledgement. Perhaps these people were covering up for espionage! Therefore, before the excavation was getting started, Soproni checked in with the commander of the army base. Comrade Major Bonaventura Nagy received him kindly, he did not take any objections against the excavation, moreover, he even visited the site one day.

Soproni was much entertained by the fact that although official propaganda constantly stressed the importance of fight against „clerical reaction,” a higher rank officer of the „democratic” Hungarian army had a very „clerical” sounding name. The name Bonaventura returned to his thoughts on a regular basis. As a joke-loving man, he noted on the meticulously kept site plan: *Castra Bonaventura* (camp Bonaventura).

As participated in the localization of the spot myself, I also wanted to see the excavation, therefore, I visited the site (in the company of Éva Garam) one day. For the midday break, we went to the shades of the trees standing along the driveway. On our way back to the workplace, we took a different path, going around the house next to the road, crossing its small garden planted with potatoes. As we were walking between the potato beds, Soproni lifted something from the ground again: it was also a fragment of a Roman brick! (The excavation that had

1 S. SOPRONI: Késő római katonai őrállomás Hatvan-Gombospusztán. (A late Roman military base at Hatvan-Gombospusztá.) *Dolgozatok Heves megye múltjából. (Studies from the past of Heves county.)* 1970, 17–28.

been carried out between 23–28 September, 1968 revealed the foundations of another building, located outside of the ring wall of the burgus.)

Soproni went fortunate again!

Furthermore, a correspondent of the local newspaper from Eger visited the site claiming that he wanted to write an article about the excavation for the newspaper. Soproni – with the plan in his hand – gave a detailed outlook of the ongoing works, about their importance and about the watchtower itself. Next day, a half-page long article was published in the newspaper, with the title printed in huge letters: **Castra Bonaventura**.

I do not know if Comrade Major Nagy saw the newspaper or not. If he did: maybe he was even glad that the Roman watchtower had the same name as himself.